

Psichologija praktikai

SIMBOLINĖS KALBOS NAUDOJIMO KONSULTUOJANT VAIKUS IR PSICHOTERAPIJOJE GALIMYBĖS

Diana Būtienė

Doktorantė
Klaipėdos universiteto
Pedagogikos fakulteto
Psichologijos katedra
S. Nėries g. 5, LT-92227 Klaipėda
Tel.: (8 460) 327 85 (namų),
(8 610) 862 13 (mob.)

Straipsnyje pristatomas psichoterapinio darbo su septynerių metų mergaite atvejis. Analizuojant šį atvejį kelių psichoterapinių mokyklų – dinaminės, analitinės, individualiosios psichologijos ir egzistencinės – požiūriu, atskleidžiamas kiekvienos jų sąlygiškumas praktiniame darbe. Taip pat diskutuojama dviem temomis – apie terapinio kontakto ypatumus, kurie galėtų turėti įtakos vaikų psichologinių sutrikimų ir simptomų mažėjimui bei pasitelkus simbolinę kalbą gautų duomenų apie vaiko išgyvenimus, jausmus ir mintis patikimumą psichologiniuose tyrimuose. Straipsnyje teigiama, jog siekimas suprasti kliento subjektyvųjį pasaulį (o ne jį interpretuoti), leidžia sukurti dialoginę – fenomenologinę atmosferą, kurioje atsiveria erdvė ir autentiškiems terapiniams pokyčiams, ir įvairių fenomenų tyrimo galimybėms.

Visiems gerai žinomas vaikų sugebėjimas fantazuoti, kurti neįtikėtinas istorijas, atrasti kontaktą tiek su aplinkos objektais, tiek su savo sukurtais herojais. Vienas mėgstamiausių vaiko užsiėmimų yra piešti. Ši kūrybinė veikla – tai būdas pasidalyti mintimis, papasakoti apie savo išgyvenimus. Tai, kas suaugusiems žmonėms kartais gali atrodyti mažai prasmės turintis laiko leidimas, vaikui yra svarbus ir reikšmingas užsiėmimas. Piešdami ar užsiimdami kita kūrybine veikla vaikai patys formuluoja tai, kas jų yra pažįstama. Tai būdas surasti savo vidinį žinojimą, suteikiantis žmogui nepriklausomybę. Suaugusieji yra įpratę bendrauti kalba, tačiau vaikams ši komunikaci-

jos priemonė nėra pati svarbiausia. Vaikų mąstymas apibūdinamas kaip vaizdinis – simbolinis, besiremiantis labiau asmeniniu patyrimu, o ne abstrakčiais vertinimais. Piešdamas vaizdinius vaikas geriau susipažįsta su savimi ir kartu turi galimybę iš naujo permąstyti įvykius. Kaip teigia L. Steinhardt (Steinhardt, 1989), aktas, kurio metu vidiniai dalykai yra perkeliama į išorinį pasaulį, modifikuoja vidinį pasaulį, išlaisvina jį nuo tam tikros įtampos ir energinio statškumo, išveda iš neveiklos, uždarumo į prasminį veiksmą. Kuriant spontaniškas savęs išreiškimas leidžia neįsisąmonintus dalykus padaryti matomus ir taip sudaro galimybę išgyventi juos iš naujo bei integruoti. Be

to, pačiame piešimo procese ir galutiniame jo rezultate kitiems žmonėms tampa matomas ir suprantamas individo vidinis pasaulis. Todėl galima sakyti, kad vaizdiniai yra ir komunikacijos su kitais žmonėmis būdas bei priemonė, padeda žmogui atverti save patį ir pasaulį, užmegzti tarp jų ryšį (Steinhardt, 1989). Daugumai vaikų, ypač kai jie krizinėje situacijoje, yra sunku rasti tinkamus žodžius, kuriais galėtų išreikšti savo išgyvenimus, jausmus ir baimes. Todėl vaikų darbai tampa simboline jausmų ir išgyvenimų kalba ir padeda nutiesti tiltus tarp vidinio pasaulio bei išorinės tikrovės.

Psichologui konsultantui dažnai tenka susidurti su simboline vaikų kalba (šiam straipsnyje ši sąvoka vartojama kaip piešinių, pasakojimų, sapnų sinonimas). Ji naudojama psichodiagnostiniams tyrimams siekiant įvertinti vaiko problemas, jų kilmę, numatant galimos pagalbos strategijas. Taip pat simbolinė kalba yra būdas užmegzti kontaktą ir, kaip minėta, būdas padėti vaikui išreikšti savo jausmus, įsisąmoninti išgyvenimus, ieškoti išeikių iš sudėtingų situacijų. Problema, su kuria susiduria kiekvienas konsultantas, yra šios simbolinės kalbos interpretavimas. Projekcinėse metodikose galima taikyti diagnostinius kriterijus, o spontaniškoje kūryboje simbolinių išraiškų interpretavimas tampa pakankamai keblus. Interpretavimas dažniausiai priklauso nuo konsultanto / psichoterapeuto teorinės orientacijos. Teorinė mokykla lemia, kaip bus suprastas klientas, kokie jo problematikos aspektai bus liečiami. Viena vertus, tai padeda struktūrinti konsultavimo / terapijos procesą, o kita vertus, vienpusiškas požiūris susiaurina tiek kliento supratimo, tiek pagalbos jam galimybes. Kita problema, su kuria susiduria jau psichologas tyrėjas, yra tai, kiek gali būti patikimi ir atspindintys realybę duomenys, gauti tyrimui naudojant simbolines išraiškas. Simbolinės kalbos daugiaprasmiškumas ir jos interpretavimo

galimybių įvairiapusiškumas veda prie loginės išvados, kad nė vienas požiūris negali būti absoliutus. Tai, be abejo, trūkumas. Tačiau daugiaprasmiškumas turi ir savų pranašumų.

Toliau straipsnyje ir bus siekiama atsakyti į klausimą, kokias konsultavimo / psichoterapijos ir psichologinių tyrimų galimybes atveria simbolinės kalbos naudojimas. Čia taip pat bus bandoma atskleisti įvairių teorinių mokyklų nuostatų ir principų taikymo praktiniame darbe sąlygiškumą. Turbūt dauguma praktikų galėtų patvirtinti, kad psichoterapinį efektą ne visada lemia geras teorijos išmanymas ir sugebėjimas ją pritaikyti praktiškai. Kartais tenka susidurti su klientais, kuriems „nelimpa“ jokia teorija, arba su klientais, kurių „sveikimą“ galima paaiškinti ne jų problemų išmanymu ir mokėjimu jas analizuoti, bet išimtinai kontakto ypatybėmis. Kuo toks „gydantis“ kontaktas turėtų pasižymėti, ir bus aptariama straipsnyje. Šios temos nagrinėjamos analizuojant psichoterapinio darbo su septynerių metų mergaite atvejį. Jis buvo pasirinktas dėl kelių priežasčių. Viena – tai kontakto su šia mergaite ypatumai: visos terapijos metu (tai truko 6 mėnesius, buvo 8 susitikimai) nebuvo kalbama apie realius jos gyvenimo įvykius, su tuo susijusius jausmus – ji šių temų vengė, kontaktas buvo įmanomas tik per piešinius ir piešinių herojus, todėl sesijų turinį daugiausia sudarė šių piešinių ir herojų aptarimas. Kita – turtinga piešinių simbolinė kalba leidžia juos interpretuoti įvairių psichologijos teorijų požiūriu, suprasti mergaitės problematiką pačiais įvairiausiais aspektais.

Psichologinės pagalbos, rekomendavus gydytojams, kreipėsi Linos tėvai, norėdami išsiaiškinti, kas atsitiko dukrai, su kuo susiję jos sutrikimai ir kaip būtų galima jai padėti. Linos sunkumai buvo šie: prieš porą mėnesių atsiradę uždaramas, nenoras eiti į mokyklą, didelis nerimas, mirties baimė, virškinimo trakto sutriki-

mai (nors jokia liga nebuvo diagnozuota). Santykiai, anot tėvų, šeimoje draugiški, seserys (sesuo metais jaunesnė) sutaria gerai. Lina mokymosi ar bendravimo sunkumų neturėjo. Tačiau jos suolo draugė elgėsi gana priešiškai, pašėpiančiai. Į tai Lina atsakydavo pasitraukimu, niekada nesiskundė. Problemos prasidėjo po to, kai mokykloje du vyresni berniukai nustūmė ją nuo laiptų. Dabar ji bijojo lipti laiptais, laukdavo, kol nieko nebebus. Apie šią istoriją mergaitė niekam nepasakojo (tai buvo sužinota iš kitų vaikų).

Pirmajame susitikime mergaitė tik trumpai atsakinėjo į klausimus. Jos teigimu, šeimoje visi ir visada laimingi. Jos gyvenime viskas gerai, ji viskuo patenkinta. Tačiau ji pati viso užsiėmimo metu nė karto nenusišypsojo, nė karto nepažvelgė į konsultantę. Šio susitikimo piešinių („Miškas“ (tai piešinys laisva tema), H-T-P, „Šeima“, „Gyvūnų šeima“) analizė leido kelti hipotezę apie izoliacijos ir vienišumo jausmą, nevaisingai patenkinamus emocinius poreikius. Tolesniam darbui buvo keliami tikslai: išsiaiškinti šios hipotezės pagrįstumą, ieškoti sutrikimus paaiškinančių priežasčių, padėti mergeitei pačiai papasakoti, kas su ja vyksta, surasti terapinius būdus, padėsiančius įveikti jos problemas. Kaip buvo minėta, dialogas vyko per piešinius. Mergaitė negalėjo (ar nenorėjo) kalbėti, ji atsisakė žaisti, tačiau piešti mielai sutiko. Visi piešiniai, išskyrus penktajame susitikime konsultantės paprašytą nupiešti „pasaulį, kuriame ji liko viena pati“ (motyvai bus paaiškinti vėliau), buvo spontaniški.

Antrajame susitikime Lina piešė „Drugelį“:

Drugelis atskrido iš pasakos. Jo vardas yra Margaspalvis. Jis ir pats nežino, kaip čia atskrido iš savo pasakos. Jam čia viskas įdomu. Jis jaučiasi gerai. Jis gyveno laukuose. Turėjo draugų. Jo draugai buvo visokie kitokie drugeliai. Jis mėgdavo su jais skraidyti. Margaspalvis valgydavo vaisius. Jam visų labiausiai patiko skraidyti. Jis negalėjo pa-

kęsti, kai jį sugaudavo. Jį buvo pagavęs pasakų karalius. Drugelis nieko nebijojo, buvo drąsus. Jis čia bus ilgai. Jis labai nori viską apžiūrėti. Jam pirmiausia įdomu žali laukai. Tie laukai skiriasi nuo jo laukų pasakoje. Ten yra spalvoti laukai, o čia – žali. Dar jam įdomu ežerai. Jo pasakoje nėra ežerų. Čia ežerai jį nustebino. Tas drugelis yra didelis, ne vaikas.

Susitikimo pabaigoje mergaitė atrodė gyvensnė, pirmą kartą užsimezgė akių kontaktas. Laikotarpiu iki trečiojo susitikimo mergaitės somatiniai simptomai ir nerimas suintensyvojė.

Trečiajame susitikime buvo trumpai aptarti mergaitės somatiniai skundai, persirgta liga (ji sirgo sinusitu), gydymo procesas. Buvo bandoma kalbėti apie istoriją su laiptais, tačiau Lina atsisakė. Vietoj to ji piešė „mergaitę ir mamą miške, o šalia drugelį“:

Čia miškas. Mergaitė ir mama yra miške. Ir drugelis yra miške. Miškas jam atrodo gražus. Jam patinka gėlės, paukščiai. Jam norėtųsi skraidyti po mišką. Žmonės jam atrodo įdomiai. Veidai įdomūs. Mergaitės akys įdomios. Jos didelės. Linksmos. Mama jam atrodo graži. Jam labiausiai patinka mamos plaukai. Dar drugelis galvoja, kodėl čia yra katinų, o ten jų nėra. Katinai jam irgi įdomūs. Drugeliui gerai, kad jis moka skraidyti. Jei drugelis negalėtų skraidyti, nuliūstų. Nes negalėtų nuskristi kur nori.

Po šio pasakojimo buvo pastebėta, kad piešinio nuotaika neatitinka Linos nuotaikos gyvenime, kad nuo sinusito ji pasveiko, bet nepasveiko nuo kitos – „liūdesio ligos“. Į tai mergaitė atsakė giliu atodūsiu ir ilgu akių kontaktu.

Ketvirtąjį susitikimo pradžioje Lina papasakojo savo sapną:

Sapnavau, kad aš draugavau su žvėreliais. Ten buvo voverės, paukščiai, katinai, šunys. Aš su jais susidraugavau. Priėjau prie jų, paklausiau vardų. Paskui jie manęs paklausė, koks mano vardas. Paskui žaidėme gaudynes. Atsibudau linksmai.

Paskui ji piešė „Paukštį – karalių“:

Jis karalius todėl, kad jį išrinko. Išrinko todėl, kad buvo pats didžiausias ir gražus. Jis pats irgi norėjo būti karaliumi. Nežino, kodėl. Jis labai norėjo būti išrinktas. Būti paprastas paukštis nenorėjo. Galvojo, kad jeigu jo neišrinktų, tai jam būtų labai liūdna. Jis nebenorėtų būti su tais paukščiais. O skristų kitur, į kitą šalį, ir ten būtų karalius. Taip jis skraidytų, kol būtų išrinktas.

Kol mergaitė kūrė šią istoriją, šalia nupiešė kitą – mažesnę paukštį, kuris yra „paprastas“ ir nenori būti karaliumi.

Per laikotarpį iki penktojo susitikimo (praėjo beveik mėnuo) mergaitė du kartus buvo vėžama į ligoninę: jai buvo silpna, pykino, krėtė drebulys, o vėliau prasidėdavo raumenų traukuliai. Savijauta pagerėdavo, suleidus raminamųjų vaistų. Tyrimai jokios patologijos nepatvirtino.

Pokalbyje su mama buvo aptariami Linos emociniai poreikiai, jos konkurenciniai santykiai su sese, galimi neigiami jausmai šeimos narių atžvilgiu, šių jausmų slopinimo padariniai, mergaitės atsakingumo, noro viską atlikti labai gerai prasmė. Trumpai buvo paliesta ir mirties baimės tema. Mamos teigimu, mergaitė niekada nėra patyrusi praradimų, nėra buvusi laidotuvėse, apie mirtį niekada nešnekėjo, šia tema nesidomėjo.

Penktojo susitikimo metu Lina buvo paprašyta nupiešti piešinį tema „Pasaulis, kuriame aš likau viena pati“. Ši tema buvo pasiūlyta reaguojant į ankstesniuose piešiniuose vyraujančią išėjimo iš namų motyvą, siekiant geriau suprasti, ką tai reiškia pačiai mergaitei.

Tai gražus pasaulis. Čia yra laukai. Yra diena. Šilta. Aplink tyla. Jaučiasi gėlių kvapai. Čia yra tik augalai, gyvūnų nėra. Aš vaikštau. Jaučiuosi įdomiai. Įdomios gėlės. Norisi šeimos. Yra liūdna. Tame pasaulyje gyvenčiau įdomiai. Vaikščiočiau, kai pavargčiau – atsisėčiau. Čia visada būna tik diena. Norėčiau ko nors paieškoti. Gyvenu tame pasaulyje jau ilgai. Kiek dar būsiu, nežinau. Norėčiau būti neilgai. Nes labai pasiilgčiau draugų.

Vėlgi buvo atkreiptas dėmesys į prieštaravimą tarp piešinio nuotaikos ir Linos savijautos gyvenime. Čia ji pirmą kartą pasakė, kad bijo numirti, kad niekas jai negalės padėti. Ir kad apie tai ji pradėjo galvoti po to, kai buvo nustumta nuo laiptų. Į tai buvo atsakyta supratimu – kaip yra sunku gyventi su tokia baimė ir nežinant, kas laukia žmogaus po mirties.

Šeštajame susitikime Lina piešė mergaitę, atsidūrusią pasakų šalyje. Po trumpos kelionės po šią šalį konsultantė pasiūlė „nukeliauti“ į kitą – mirties šalį. Tačiau ši idėja mergaitę išgąsdino. Tuomet konsultantė pati pradėjo pasakoti apie mirties pasaulį: vaiduoklius, pabaisas, piktašias dvasias ir pan. Taip pat apie „baisias istorijas“, kurias vaikai pasakoja vieni kitiems, ir apie žmonių tikrovėje esančias „baisias vietas“, kuriose būna anapusinio pasaulio gyventojų. Kalbėjo, kas kai kuriuos vaikus ten traukia. Apie tai, kad kažkas, pabuvęs su mirties pasaulio padarais jų „gyvenamoje vietoje“ ir iš ten sugrįžęs, tampa visai kitoks nei buvo iki tol. Apie mirtį konsultantė kalbėjo ne kaip apie baigtinumo faktą, bet kaip apie perėjimą į kitą būvį. Lina nebuvo girdėjusi panašių istorijų, klausėsi sustingusi, tylėdama. O po šio pasakojimo nupiešė „Dvi fejās“. Sakė, kad ji pati labai norėtų būti fejā, nes fejā yra gera ir niekada nepyksta. Tokia ji yra todėl, kad turi burtų lazdele. Vėliau pokalbis pakrypo apie tai, kokia taptų fejā be burtų lazdelės. Ji būtų ne tik gera, laiminga ir dosni. Kartais ji būtų liūdna, pikta, nelaiminga ir niekuo neišsiskirianti, t. y. kaip ir kitos paprastos mergaitės. Taip pat buvo aptarti fejos bei paprastos mergaitės pranašumai ir trūkumai, jų galimybės ir ribotumai.

Po šio susitikimo tėvams buvo pateiktos dvi rekomendacijos. Pirmą – nevengti mirties temos (jei ji iškiltų Linos iniciatyva). Antra – sudaryti mergaitei galimybes namie jaustis išskirtiniu

asmeniui. Tikslas – leisti Linai pasijusti galinčiai norėti be kaltės jausmo, neįpareigotai gyventi vien pagal „reikia“ dėsni, leisti jai pasijusti mažu vaiku, kuriam daug kas galima.

Septintajame susitikime Lina piešė šeimą. Tai buvo mama, tėtis, vyresnioji dukra ir vežime gulintis vienerių metų broliukas. Šeima ėjo pasivaikščioti, tačiau kiekvienas norėjo visai kitų dalykų: mama – būti prie jūros, tėtis – eiti namo, o dukra – žaisti. Tik mažasis sūnus buvo patenkintas – jis miegojo ir sapnavo. Su Lina buvo kalbama, kiek šeimos narių norai sutampa su jų veiksmais, kam iš jų yra geriausia ir kodėl. Geriausiai jautėsi mažasis broliukas, nes jis darė tai, ką norėjo. Kiti darė ne tai, ką nori, ir jautėsi visai kitaip – pyko, pavydėjo, liūdėjo ir slapta svajavo būti mažu vaikelio, nes jam galima tai, kas negalima kitiems. Lina pripažino, kad ir jai kartais norisi būti mažai.

Po šio pokalbio buvo prisimintas iš pasakų šalies atskridęs drugelis. Į klausimą, kur jis dabar yra, Lina atsakė piešiniu „Drugelis stebi dvi drauges“.

Čia yra dvi mergaitės, einančios į iškylą, į mišką. Viena turi staltiesę, kita maisto. Yra labai gražu, šilta. Joms yra smagu. Drugelis labai nori būti žmogumi. Neįnori grįžti į pasakų šalį, nes ten nėra žmonių.

Šio susitikimo pabaigoje Lina atrodė atsipalaidavusi, šypsojosi.

Pokalbyje su mama buvo aptarti mergaitės ir tėvų elgesio pokyčiai. Tėvai priėmė „princesės“ žaidimo taisykles, keletą kartų Linai buvo leidžiama gulėti lovoje, kai kiti šeimos nariai „plušėdavo“. Pasak mamos, mergaitė jausdavosi labai nejaukiai, jai buvo sunku susitaikyti su savo išskirtinumu. Kitas pokytis – tai atsiradusios Linos „dainos“ apie mirtį. Ji dainuodavo, kad gal jai būtų geriau numirti, nes nėra ką veikti, arba numirti, nes taip įdomiau. Dainuodavo gana nerūpestingai ir linksmai. Tačiau su

tėvais kalbėti šia tema ji nenorėjo. Dar viena mergaitės elgesio naujovė buvo pykčio protrūkiai, maištavimas. Neretai šis elgesys tėvams atrodė nemotyvuotas, neatitinkantis situacijos. Tačiau liūdesys, nerimas ir somatiniai skundai buvo sumažėję.

Paskutinis, **aštuntasis**, susitikimas vyko praėjus pusantro mėnesio. Per tą laiką Lina tapo daug žvalesnė, daugiau šypsojosi, laisviau kalbėjo. Po trumpo pokalbio apie jos kasdienius reikalus buvo kalbama apie drugelį – kur šiuo metu jis yra, kaip jam sekasi? Lina nupiešė piešinį „Mergaitė ir drugelis“:

Drugelis yra parke. Mergaitė jo draugė. Jie kalbasi. Drugelis nenori grįžti į savo pasakų ir stebuklų šalį. Jam čia patinka. Per tą laiką jis tapo geresnis. Padeda kitiems. Pasakoja mergaitei apie savo stebuklų šalį, o mergaitė pasakoja jam apie savo gražias vietas, kur jis dar nėra buvęs ir kur galėtų nuskristi. Jis nieko nebijo, nes savo šalyje daug skraidė, yra stiprus ir drąsus.

Mergaitės baimės ir somatiniai simptomai tuo metu jau nebesireiškė. Mokytojos teigimu, Lina klasėje labai pasikeitė: tapo linksma, padėdavo kitiems, iš atsiribojančios ir stebinčios tapo aktyviai dalyvaujanti. Panašių pasikeitimų pastebėjo ir tėvai. Tačiau didžiausias pasikeitimas tėvų požiūriu – tai atsiradęs Linos savarankiškas gyvenimas, kuriuo ji nenori dalytis su tėvais ar sese. Ji turi draugę, su kuria vaikšto po nepažįstamas vietas, ruošia iškylas. Tėvams kartais tai atrodo nesaugu, tačiau dukra ne visada klausia jų leidimo, ir jie neretai paprasčiausiai nežino jos nuotykių.

Analizuojant pateiktą psichoterapinį atvejį įvairių teorijų požiūriais buvo siekiama atsakyti į šiuos klausimus: kas sukėlė mergaitės sutrikimus? kokią simbolinę prasmę turėjo jos vaizduojami herojai? kaip galima paaiškinti mirties baimę? kas turėjo psichoterapinį efektą?

Terapinio atvejo analizė psichodinaminės teorijos požiūriu

Šioje paradigmoje kliento problemos suprantamos kaip vienos ar kelių asmenybės struktūrų (id, ego, superego) nepakankamo išsivystymo arba kaip konflikto tarp šių struktūrų išraiška. Atsiradęs disbalansas tarp šių darinių sukelia nerimą. Jei jo nepavyksta pašalinti pasitelkus sąmoningus procesus ar ego gynybinius mechanizmus, formuojasi neurotiniai sutrikimai, jų esmė – prieštaraujantys vieni kitiems id ir superego reikalavimai, kurių ego nesugeba suderinti, ir todėl simptomai atlieka impulsų kontrolės bei patenkinimo funkciją. Todėl psichoterapinis tikslas yra padėti klientui iškelti į sąmonę pasąmonėje slypinčius potraukius, norus, jausmus, atgaminti ankstyvuosius potyrius ir analizuoti išstumtus konfliktus (O'Connor et al., 1983).

Žinant mergaitės elgesio, charakterio bruožus bei gyvenimo istoriją galima manyti, kad jos dabartinės problemos kilo iš ankstesnių raidos etapų. Vienas sunkiausių patyrimų jos gyvenime buvo greičiausiai sesers gimimas. Linai tuo metu buvo kiek daugiau nei metai. Tai separacijos ir individuacijos laikotarpio pradžia, kai pasaulis atrodo baisus ir nesaugus. Motinos uždavinys – pastūmėti vaiką į šį pasaulį, kartu išliekant jam prieinama bet kurią akimirką. Galima manyti, jog Linos situacijoje šis postūmis buvo kiek stipresnis, o motina tapo mergaitei kur kas mažiau prieinama. Kad Lina galėtų prisitaikyti šeimoje, turėjo būti išugdytas stipresnis superego. Būdas, kurį Lina rado prisitaikyti – tai tapatinimasis su mamos vaidmeniu, rūpinimosi ir atsakomybės deklaravimas bei savo agresyvių impulsų sesers ir mamos atžvilgiu slopinimas. Taip pat galima numanyti, kad mergaitės edipinė situacija buvo nė kiek ne lengvesnė. Dėl išmokto agresyvumo slopinimo jos konkurenciniai jausmai tėvo atžvilgiu taip pat greičiausiai nebūdavo išreiškiami. Sesė ir

čia buvo nugalėtoja. Vienintelis būdas, likęs Linai pasiekti pergalę, – tai būti stropiai, labai kruopščiai ir „gerai“ mergelei, atsisakant savo spontaniško varomųjų jėgų (tiek libidinių, tiek agresyvių) reiškimo. Taigi galima manyti, kad mergaitės sunkumų priešistorė susiformavo šeimoje. O situacija mokykloje – draugės priešiškumas ir konkurencija, vyresniųjų berniukų agresyvumas – tik išprovokavo neišspręstas problemas. Tikėtina, kad šioje situacijoje turėjo veržtis mergaitės agresyvūs impulsai, bet ji nebuvo pakankamai pajėgi tvarkytis su jais. Kai agresija negalėjo būti parodyta aplinkiniams, ji buvo atkreipta į save. Autoagresija iš pradžių pasireiškė dideliu nerimu, somatiniais simptomais, vėliau – mirties baime. Mirties baimę galima paaiškinti kaip atvirkštinės reakcijos ir projekcijos gynybinių mechanizmų išraišką.

Linos mirties baimė ir somatiniai sutrikimai ryškiausiai pasireiškė po to, kai konkurenciniai jausmai akivaizdžiai atsiskleidė piešinyje „Paukštis – karalius“. Šių jausmų prasiveržimas iš pasąmonės aiškiai parodė, kad mergaitės realusis Aš neatitinka superego (arba idealiojo Aš) keliamų reikalavimų. Atsiradęs kaltės jausmas ir bausmės baimė transformavosi į susinaikinimo idėją. Pirmasis būsenos pablogėjimas pasireiškė po to, kai Lina piešė drugelį, atsikridusį iš pasakų šalies. Šiuo atveju drugelį galima traktuoti kaip agresyviosios varomosios jėgos simbolį. Tai, kad šis drugelis yra suaugęs, ne vaikas, turbūt reiškia, jog mergaitės pyktis taip pat buvo „suaugęs“, t. y. stiprus ir subrandintas. Susipažinimas ir dalinis savo agresyvumo įsisąmoninimas, galima manyti, išgąsdino Liną. Nežinojimas, ką daryti su savo atsivėrusiais impulsais, virto autoagresijos aktu – būtent taip mergaitė ir buvo išmokusi su jais tvarkytis.

Lemtingas momentas buvo konsultantės pasakojimas apie mirties pasaulį ir „baisias istorijas“ – tai leido Linai susipažinti su savo agresy-

vumu per siaubą (ką būtų galima padaryti su sese, jei labai jos nekęsčiau) ir patikėti, kad tas siaubas bei agresija nėra žudantys, juos galima atlaikyti. Iškart po to ėjęs piešinys „Dvi fėjos“ kelia mintis apie galimus lygiaverčius santykius su seserimi, apie svajonę turėti tokius santykius.

Septintajame susitikime piešta „Šeima“ – ryškus mergaitės regreso atspindys. Šiuo atveju regreso prasmė – tai galimybė iš naujo spręsti senas problemas. Jai vėlgi pavyko labiau įsisąmoninti savo anksčiau patirtus jausmus, kurių svarbiausias – noras pašalinti konkurentę seserį. Šį troškimą išduoda vietoj jos nupieštas brolis, kuris, kaip galima įsivaizduoti, Linai nebūtų toks pavojingas.

Kitas to paties susitikimo piešinys („Dvi draugės iškyloje“) rodo reikšmingus pozityvius mergaitės asmenybės pakitimus. Pirmiausia čia į akis krinta drugelis, kuriam nupiešta karūna (daugiau niekur kitur drugelis su karūna nepiešiamas). Šis simbolį galima vertinti kaip pripažintos agresijos išraišką. Dvi draugės galbūt galima interpretuoti kaip Linos įsivaizdavimą apie pasikeitusius santykius su seserimi. Taigi kartu su savo agresijos pripažinimu tapo įmanomas ir ambivalentiškų jausmų sėsei pripažinimas. Mergaitė tuo metu galbūt krintosi, kad ji, būdama agresyvi, nesugriau-na libidinio ryšio. Iš santykio „arba – arba“ ji dabar galėjo pereiti į santykį „ir – ir“. Paskutinis Linos piešinys, kuriame mergaitė yra susidraugavusi su drugeliu, ir drugelis nenori grįžti į savo pasakų šalį, vėlgi tik patvirtina hipotezę, kad ji sugebėjo priimti savo agresyvumą ir išmoko su juo sugyventi. Ji nebenori atsisakyti tos savo svarbios gyvybinės jėgos, kuri anksčiau žlugdė, o dabar tapo „sąjungininke“.

Terapinio atvejo analizė A. Adlerio individualiosios psichologijos požiūriu

Remiantis šia samprata simptomai arba netinkamas elgesys vertinami kaip klaidingo gyve-

nimo stiliaus ir nepakankamai išrutuliuoto socialinio intereso rezultatas (Adler, 1963). Svarbiausia pagalba klientui – padėti pakeisti gyvenimo tikslus formuluojant jų socialiai vertingas prielaidas, keičiant klaidingą motyvaciją ir padedant jaustis lygiam su kitais (Kottman and Johnson, 1993).

Iš pokalbio su tėvais ir mokytoja buvo galima susidaryti įspūdį, kad Lina yra draugiška, atsa-kinga mergaitė, stengiasi viską daryti kaip reikia. Ji sudarė gerai socialiai adaptuoto vaiko įspūdį. Tačiau nukreiptas į šoną žvilgsnis piešinyje „Šeima“, žmonių nebuvimas pačiame pirmajame piešinyje „Miškas“ leidžia kelti hipotezę, kad jos socialinis interesas ne toks tvirtas kaip buvo galima manyti. Mergaitės „pavyzdingumą“ galima vertinti kaip dėmesio siekimą, kai tikslas yra savęs iškėlimas, o ne bendradarbiavimas. Socialinio intereso susilpnėjimą taip pat atspindi drugelio, svetimo šiam pasauliui, įvaizdis.

„Paukščio – karaliaus“ piešinyje atsiskleidžia, kas labiausiai silpnina šį interesą – istorija apie patirtą nukarūnavimo jausmą gimus sėsei. Šis pasakojimas – apie didžiulį savo norą vėl atgauti buvusį statusą. „Paukščio – karaliaus“ istorija paaiškina, kokia nuostata remiasi privati mergaitės logika: reikia būti gražiai, gerai ir didelei, tada ją karūnuos. Savo tikslo ji siekė ne atviros kovos būdu, bet keldama sau aukštus moralinius reikalavimus. Būti didžiausia – tai reiškia būti „suaugusia“ ir atitinkamai elgtis. Kartu ji atsisako būti lygi su kitais vaikais, „paprastais paukščiais“, taip atsiskirdama nuo jų.

Kaip teigia A. Adleris, gyvenimo stilius padeda žmogui gyventi, kol jis nesusiduria su aki-vaizdžiais prieštaravimais. Galima manyti, kad Linos gyvenimo nuostatos ryškiai sušlubavo bent jau dviem atvejais: kai suolo draugė elgėsi grubiai, nepaisydama jos gerumo bei paslaugumo, ir kai du berniukai nustūmė „tokią gerą“ mergaitę nuo laiptų.

Greta fantazijų apie paukštį – karalių ne mažiau svarbus yra ir Linos sapnas apie žvėrelius, su kuriais ji linksmiai žaidžia. Sapne Lina nėra karalienė, neturi išskirtinės padėties, čia ji paprasta mergaitė. Sapne išgyvenamas lygiavertis bendravimas, suteikiantis tikro džiaugsmo ir bendrumo jausmą. Karalienės statusas jokių būdu neleistų tokio betarpiškumo. Tai vėlgi patvirtina hipotezę, kad mergaitės gerai adaptuotas socialinis elgesys yra tik išorinė maskuotė, tikro socialinio intereso čia nedaug. Sapnas kartu pasako, kad Lina žino, kas yra tikrasis bendrumas. Čia atsispindi naujų gyvenimo tikslų formavimasis, save griaušančių įsitikinimų restruktūrinimas ir nauji, pozityvesni elgesio būdai.

Paskuiėjusius Linos priepuolius, ryškų būsenos pablogėjimą, mirties baimę galima interpretuoti kaip „geros mergaitės“ gyvenimo stiliaus su jo fiktyviais tikslais kracho išraišką. Nenorą atsisakyti šio stiliaus išduoda piešinys „Dvi fejės“, kuriame vėlgi vyrauja išskirtinės padėties atributas – burtų lazdelė. Tačiau pozityvus momentas yra tas, kad čia herojės jau lygiavertės, to paties statuso. Žmonių figūros leidžia manyti, jog Lina labiau priartėjo prie savo realių santykių, jos atsiiribojimas nuo kitų tapo ne toks griežtas.

Septintojo susitikimo metu, kalbant apie „šeimos“ piešinį, Lina galėjo padaryti naują išvadą savo gyvenime – kad ji yra lygi su savo tėvais. Lygi ji buvo ta prasme, kad, taip pat kaip ir tėvai, negalėjo daryti to, ką nori, o darė tai, kas svarbu visiems, norint išlikti kartu – kartais tenka atsisakyti savo norų dėl bendrų interesų. Galima manyti, kad jai labiau pavyko priimti ir realybės keliamus reikalavimus – kad iš žmogaus pagal jo amžių tikimasi skirtingų dalykų bei suteikiamos nevienodos privilegijos.

Du paskutiniai piešiniai („Dvi draugės iškyloje“ bei „Mergaitė ir drugelis parke“) leidžia manyti, kad Linai pavyko atsisakyti savo fiktyvaus tikslo – tapti išskirtine ir nepažeidžiama,

stengiantis sužavėti savo neeilinėmis savybėmis. Svarbiausias dalykas abiejuose piešiniuose yra drugelio sprendimas likti žmonių pasaulyje. Tai galima vertinti kaip kokybiškai naują Linos nuostatų pasikeitimą: gerai adaptuotą socialinį elgesį tapo galima pakeisti socialiniu interesu, savęs iškėlimą – bendradarbiavimu.

Terapinio atvejo analizė analitinės (Jungo) teorijos požiūriu

Analitinės teorijos požiūriu sutrikimų priežastis yra skirtingų ir prieštaringų asmenybės intrapsichinių komponentų neintegruotumas. Neintegruoti bruožai asmenybėje veikia kaip savarankiškas, autonomiškas darinys. Ryškus vienos savybės (archetipo) vyravimas sąlygoja psichikos disbalansą, kuris gali reikštis įvairiais simptomais. Todėl svarbu padėti klientui integruoti šiuos prieštaringumus, taip skatinant individualizacijos procesą ir Savasties įgijimą. Terapijoje visa kliento veikla vertinama kaip turinti simbolinę prasmę. Pasak K. G. Jungo (Юнг, 2003) vaizdiniais būdingas nuosavas gyvenimas, o simboliniai procesai vyksta pagal savo logiką. Teigiama, jog žmogaus psichikai būdingi savęs reguliavimo ir „savęs gydymo“ sugebėjimai, ir jis pats ateis ten, kur reikia. Terapeutas lydi klientą šiameėjime, padėdamas suprasti pakeliui sutinkamus simbolinius reiškinius.

Pirmasis simbolis, kurį pateikia mergaitė – miškas (tai pats pirmasis jos piešinys). Šis vaizdinys gana dažnai kartojosi visos terapijos metu. Plačiaja prasme miškas – tai pasąmonės pasaulio, kuriame galima rasti „visko“, įvaizdis (Biedermann, 2002). Kelionė į mišką – tai kelionė į savo pasąmonę. Kitas Linos vaizduotėje iškilęs simbolis – drugelis. Daugelyje kultūrų drugelio simbolika įprasmina gebėjimą keistis (Gudaitė, 2001, p. 59), tai transformacijos proceso atspindys. Graikiškasis drugelio pavadi-

nimas reiškia „sielos gyvūną“ (Biedermann, 2002), ir jį galima interpretuoti kaip Savasties archetipo įvaizdį.

Mergaitės istorija prasideda nuo herojaus atsiradimo jam nepažįstamame pasaulyje (piešinys „Mergaitė su mama miške“). Dėmesį atkreipia, kad žmonės (sąmoningasis Ego) drugelio (Savasties) nemato, jis nupieštas pačiame lapo kampe, už žmonių figūrų. Tai reikštų, kad Savastis apie Ego žino daugiau, nei pastarasis apie Savastį, ir kad tarp jų kol kas nėra tarpusavio ryšio. Tai dviejų skirtingų pasaulių – Ego (realus, nuspėjamo, pažįstamo) ir Savasties (nesuprantamo, nepažįstamo vidinio) – susitikimo istorija. Kad šis vidinis pasaulis yra Linai nepažįstamas, rodo jos negalėjimas kalbėti, žodžiais išreikšti savo mintis, jausmus ir išgyvenimus. Mergaitės realybėje šį skirtingų pasaulių susidūrimą turbūt atspindi jos susitikimas su „kitokiais žmonėmis“ (grubiais berniukais ir pagiežinga klasioko), neatitinkančiais jos šeimos nuostatų bei tarpusavio santykių pobūdžio.

Kitame susitikime Linos papasakotas sapnas paaiškina, ką mergaitė rado sąmonės miške. Tai jos pačios betarpiškumas ir atvirumas. Anot K. G. Jungo, jei požiūris į gyvenimo aplinkybes yra vienpusis, sapno vaizdiniai tada reprezentuoja priešingą turimo požiūrio poziciją. Galima manyti, kad Lina psichinę energiją skirdavo pavyzdingai ir racionaliai Personai kurti, tad sapne pasireiškė tam priešingi Vaiko bruožai – emocingumas ir spontaniškumas. Šis priešingų polių susidūrimas bei išgyvenimas tęsiasi ir iškart po sapno papasakojimo pieštame paukščio – karaliaus ir paprasto paukščio – piešinyje. Čia paukščiai atspindi skirtingus archetipus: Personą, kuri „didelė“, užima labai daug vietos ir lape, ir intrapsichinėje struktūroje, ir Vaiką, kuris „mažas“, užspaustas lapo kampe ir, tikėtina, vidiniame gyvenime. Iš to galima spręsti, kokie uždaviniai laukia mergaitės – išugdyti Vaiko savy-

bes, savo jėga prilygstančias Personai. Psichologinėje kalboje tai reikštų naujo sąmoningumo radimąsi, adekvačių santykių tarp Ego ir sąmonės užmezgimą, nuslopintos savęs pripažinimą, naujų galimybių atradimą ir plėtojimą.

Dar vienas simbolis – kelionė. Kelionė, anot Jungo (Biedermann, 2002), – tai aspiracijų vaizdinys, siekimas ir ilgesys to, kas nepasiekiamas. Viena iš jo šio motyvo aiškinimo hipotezių – atsiskyrimo nuo Motinos archetipo procesas. Tai konfrontacija su priklausomybe, savojo Aš radimas, tapšmas savarankišku ir nepriklausomu. Bendriausia prasme kelionė gali būti aiškinama kaip asmeninės transformacijos simbolis. Psichoterapijoje transformacijos procesas pereina keletą etapų, ir vienas iš jų –ėjimas į aklavietę, kai žmogus atsisako savo ankstesnio žinojimo ir praranda savęs jausmą. Šį jausmą išgyveno ir Lina. Psichinių lygmeniu jis pasireiškė mirties baimė, kūniškuoju – somatiniais sutrikimais.

Vėlesnės mergaitės fantazijos – piešiniai ir pasakojimai apie „pasaulį, kuriame ji liko viena pati“, „mergaitę, atsidūrusią pasakų šalyje“, „dvi fejhas“, „šeimą, išėjusią pasivaikščioti“ – atspindi laipsnišką jos keitimąsi: vis aiškesnį savo sąmoningų norų, jausmų įsisąmoninimą ir priėmimą bei išmokto socialinio vaidmens atsisakymą. Dvi paskutinės istorijos iliustruoja išėjimą iš aklavietės. Karūnuotas drugelis piešinyje „Dvi draugės iškyloje“ simbolizuoja ryšio su autentiška Savastimi stiprumą. Savastis sugrįžo į sostą, kurį iki šiol buvo užėmusi Persona. Paskutinė – „Mergaitės ir drugelio parke“ istorija rodo, jog susiformavo naujas Ego ir Savasties ryšys (herojai yra draugai).

Terapinio atvejo analizė egzistencinės teorijos požiūriu

Egzistencinėje psichologijoje simptomai, sutrikimai, asmenybės ir psichologinės problemos

siejamoms su neautentišku buvimu, atsisakymu priimti savo laisvę ir atsakomybę (May, 1967). Autentiškumas čia suprantamas kaip sugebėjimas užmegzti ir palaikyti asmeninio lygmens santykius tiek su kitu žmogumi, tiek su pasauliu. Čia taip pat laikomasi nuostatos, kad asmeninio pasaulio turėjimas (tai atitinka „savų namų“ sampratą) yra savo autonomiškumo, saugumo ir izoliacijos, pasmerktumo būti nesuprastam bei nepriimtam šaltinis (Осорина, 1999). Tačiau būtent šio savojo pasaulio turėjimas leidžia žmogui būti autentiškam, sugebančiam palaikyti lygiaverčius asmeninius, o ne simbiotinius ir priklausomybės santykius, lengviau priimti gyvenimo sunkumus ir juos įveikti. Todėl terapiniai uždaviniai yra padėti klientui pamatyti savo galimybes, laisvę, įsisąmoninti tai blokuojančius veiksnius, padėti kurti prasminius ryšius su aplinka, plėtoti savo asmeninį pasaulį (Kočiūnas, 1998).

Koks buvo Linos pasaulis, kai ji pateko į konsultaciją? Gyvenime ji greičiausiai jautėsi vieniša, nes negalėjo pasidalyti tuo, kas su ja vyko. Artimiems žmonėms ji buvo neprieinama, nes kalbėjo ne tiesiogine – racionali, bet perkeltine – vaizdinių kalba. Jos papasakota drugelio istorija – tai išėjimo iš namų, iš įprastos ir pažįstamos aplinkos į nežinomą pasaulį istorija; tai pasijautimas kitokia, nepritampančia; tai nuošaliai esančios stebėtojos, o ne dalyvės pozicija; būseną, kai nėra ryšio su kitu. Į klausimą, ką galima rasti toje nežinomoje aplinkoje, atsako Linos sapnas ir paukščio – karaliaus istorija. Viena vertus, čia greitai galima rasti gerų draugų. Kita vertus, yra gana sudėtinga surasti savo vietą nepažįstamame pasaulyje, pasiekti tikslą. Paukščio istorija atspindėjo Linos savijautą namuose ir jos nenorą taikstyti su esama situacija bei bandymą ieškoti išeities, kaip įgyvendinti savo siekius. „Mažo, paprasto paukštelio“ nupiešimas greičiausiai išreiškė mergaitės abejones dėl

skirtingų galimybių – ar siekti savo dabartinių tikslų, ar juos pakeisti.

Tikrovėje Lina, išėjusi iš savo namų, susidūrė su priešišku ir šiurkščiu kai kurių vaikų elgesiu. Kita svarbi sužinota tiesa buvo jos mirties fakto realumas. Tikėtina, kad šis naujas žinojimas buvo pernelyg „stiprus“, pernelyg skyrėsi nuo turimos žinių sistemos, todėl nebuvo spėjama jį suvokti. Patyrimas ėjo greičiau nei mintys apie jį. Visa ši nauja ir asmeniškai labai reikšminga informacija, galima manyti, stiprino baimę, jog tai, kuomet ji save laiko, ką žino apie save ir pasaulį, sugrius. Todėl nieko keista, kad mergaitė stengėsi šį savo patyrimą „paslėpti“, nustumti kuo toliau. Galima manyti, kad Linos išgyvenimai, kuriais ji negalėjo su niekuo pasidalyti, „uždarė“ ją savo fantazijų pasaulyje. Tai sritis, į kurią negali patekti joks kitas žmogus, ten nėra suaugusiųjų, galinčių padėti vaikui, ir jam pačiam tenka tvarkytis su to pasaulio košmarais.

Terapinis tikslas tuo metu buvo ne pašalinti mergaitės baimę ar padėti išvengti tamsaus, bauginančio mirties pasaulio, bet padėti priimti šią tiesą ir rasti naują santykį su savo baimės jausmu. Mergaitės reakcija į tai buvo piešinys „Dvi fejės“. Jį galima vertinti kaip dar vieną Linos bandymą nepriimti naujos informacijos, atėjusios su jos patyrimu, bandymą išlaikyti seną žinojimą – t. y. nuostatas apie nepažeidžiamumą, galimybę būti išskirtiniu, kad blogis, nelaimės ir atsitiktinumas gali aplenkti žmogų. Šis piešinys leido Linai įsisąmoninti nerealias svajones ir atvėrė naujas galimybes įveikti savo baimę ir atskirtumą – tai draugystė. Ši tema atspindėjo ir piešinyje „Dvi draugės miške“. Tai galima vertinti kaip mergaitės norą turėti savo autonomišką, ne tik su šeima susietą gyvenimą. Iš tikrųjų taip ir atsitiko – Lina susirado draugę, ir jos abi turėjo „savo gyvenimą“.

Yra žinoma, kad mirties baimė tiesiogiai susijusi su autentiško gyvenimo baimė. Susidūrimas

su mirties faktu neišvengiamai atveria realybę, priverčia žmogų susimąstyti apie savo gyvenimo kokybę, ir bet kuri gynyba netenka prasmės. Lina, galima manyti, turėjo patirti akistatą su savo realybe ir kartu dūžtančio gyvenimo jausmą. Kaip teigia C. Moustakas (Mystrakac, 2003), toks patyrimas iš esmės pakeičia žmogaus savęs pajautimą, žinojimą apie save, jo vidinį psichologinį pasaulį ir tarpasmeninių santykių tinklą. Šis patyrimas apima netikėtą susitikimą su pačiu savimi, tiesioginę ir atvirą akistatą su konfliktu ir baimės, pykčio, nusivylimo, iliuzijų praradimo jausmus. Kita vertus, toks skausmingas išgyvenimas, kai žmogus jaučiasi visiškai vienišas, gali būti savęs atradimo pagrindas, sąlygojantis ėjimą link gyvenimo kintamumo ir gyvybingumo pajautimo santykinai mirusiame ar sustingusiame pasaulyje (kaip jis buvo matomas iki šiol), sąlygojantis augimą, vitališkumą atsinaujinimą, kūrybiškumą kasdienybėje. Galbūt perėjimas per mirties baimę suteikė Linai drąsos įveikti ir savo užslopintų jausmų baimę. Piešinyje „Šeima, išėjusi pasivaikščioti“ ji galėjo atvirai išsakyti ilgai ją slėgusius savo išgyvenimus ir rūpesčius.

Paskutinis piešinys apie mergaitės ir drugelio draugystę greičiausiai rodo, kad Lina galėjo patikėti savo išgyvenimais ir priimti juos. Pasikeitimai, atsispindėję piešiniuose ir istorijose, persikėlė į santykius su šeimos nariais ir draugais. Čia Lina taip pat atsisakė savo „tobulos mergaitės“ vaidmens ir pradėjo labiau pasitikėti jausmais. Ji tapo galbūt ne visada maloni, tačiau autentiškesnė. Linos baimės ir simptomai išnyko, nes jos gyvenimas tapo labiau pripildytas asmeninių prasmų, o ne tik socialinių vertybių.

Peržvelgus šią terapinę istoriją, verta atkreipti dėmesį į keletą dalykų. Pirma, nors atvejis analizuojamas kelių teorijų požiūriu, praktiniame darbe nebuvo nuosekliai laikomasi kurios nors vienos mokyklos principų. Kiekvieno susitikimo metu buvo siekiama suprasti mergaitės pasaulį,

vaizduojamą piešiniuose. Antra, jei nebuvo išankstinės „diagnozės“ ir „gydymo“ plano, klientė nebuvo vedama paskui terapeutę, galima klausti, kas tada turėjo terapinį efektą? Čia verta priminti, jog su mergaite nebuvo kalbama apie jos santykius šeimoje, klasėje, ne tai buvo siekiama analizuoti. Dirbant buvo stengiamasi suprasti mergaitės piešinių herojų gyvenimus, rūpesčius ir troškimus. Todėl galima klausti, kaip siekimas suprasti veikė simptomų mažėjimą?

Atsakyti įmanoma nagrinėjant kontakto ypatumus. Jo pobūdį galima apibūdinti remiantis M. Buberio dvejopų santykių – Aš – Tai ir Aš – Tu – koncepcija. Tarpasmeniniuose santykiuose egzistuoja du pasirinkimai – traktuoti kitą kaip Tai arba Tu. Pirmuoju atveju žmogus yra analizės ir gydymo objektas, antruoju – traktuojamas kaip subjektyvi realybė. Santykiuose laikantis nuostatos Aš – Tu, svarbiausias dalykas yra kito žmogaus supratimas. Suprasti – tai atsakyti savo išankstinių nuostatų, teorinių interpretacijų, pasiryžtant, anot S. Kvale'o (Kvale, 1996), keliauti po subjektyvių prasmų, kurios niekada iš anksto nežinomos, pasaulį. Ir tai yra ne turinio iškėlimas į paviršių, bet visada naujo turinio formavimas, kuris vyksta kliento ir konsultanto dialoge. Tai, kas suprasta, nereikalauja jokių interpretacijų. Dirbant su mergaite buvo laikomasi R. J. Allano (Allan, 1988) nuostatos: jei vaikas kalba simboliškai kalba, reikia pasitikėti vaizdiniais, kuriuos formuoja jo psichika, ir neskubėti pateikti vaizduojamų simbolių reikšmės ir prasmės interpretacijų. Ši nuostata atspindi pagarbą vaiko, kaip autonomiškos būties, vientisumui ir pasireiškia pirmiausia pagarpa jo kuriamų vaizdinių vientisumui. Konsultantas / terapeutas, naudodamasis vaizdiniais tik kaip vaiko asmenybės ar emocinių traumų įvertinimo priemonė, kartu atmeta ar nevisiškai įvertina vaizdinių svarbą vaiko gyvenimo formavimo procese. Terapiniame procese simbolis – herojus yra part-

neris, į jį kreipiamasi trečiuoju asmeniu siekiant suprasti, kodėl jis čia atsirado, ką jaučia ir ką ketina daryti. Dėl tokio kreipimosi į herojų tiek vaikas, tiek konsultantas gali suprasti, apie kokius išgyvenimus kalbama. Ir kai vaikas pasakoja apie tuos išgyvenimus – tai jau, be abejo, kita būtis – pasaulyje, nei jeigu jis viską sakytų pats sau ar kam kitam. Pasakyti kitam, kaip yra – reiškia ne šiaip sau atspindėti, bet sukurti, sąlygoti veiksmą; tai gyvenimo procesas. Tokiu momentu vaikas įsisąmonina, kas jis yra. Tai savęs atvėrimo momentas, kuris yra įmanomas santykių su kitu žmogumi, kai abiejų atvirumas vienas kitam sutampa. Vaikai yra atviri pasauliui ir aplinkiniams ir kai jaučia, kad jų kalba nėra suprantama, o mėginimai užmegzti ryšį atmetami ir nutraukiami, vykstantis juose patyrimo išgyvenimo procesas vis labiau praranda savo jėgą ir vis labiau pradeda reikštis simptomai (Гендлин, 2003). Taigi simptomus, emocinius sutrikimus ar elgesio problemas galima traktuoti kaip nepakankamo ryšio su pasauliu ir žmonėmis išraišką. Tada išplaukia išvada, jog, užmezgus visaverčius ryšius, sutrikimai ir simptomai turėtų mažėti. Kaip teigia D. Taft, vaikas „nenori santykių kaip su tėvu ar motina, jis nori, kad šalia būtų kažkas, kas leistų jam pagaliau atsitolinti nuo identifikacijos su tėvais, kas nesikištų ir nedominuotų, kažkas, ko vaikas neapgaudinės“ (cituojuama – pagal Мырзакас, 2003, c. 15). Toks naujas patyrimas, kai vaikas atranda, kad jį realiai mato, turi su juo ryšį, leidžia jam pajusti, jog jis nebe bejėgis, svetimas ir pamestas nežinomybėje. Įsigalėjus tokiems santykiams vaikas tampa pilnesnis ir gyvesnis. Čia sukuriamas bendras patyrimo laukas, o tai ir galima traktuoti kaip terapinę vertybę. Kitose teorijose remiamasi iš anksto „paruoštomis“ koncepcijomis, terapeutui taip pat priskiriamas atitinkamas vaidmuo (psichodinaminėje mokykloje jis yra perkėlimo reakcijų objektas, Adlerio – racionalus partneris, Jungo – gidas pasąmonės labirintuose), ti-

kint, kad būtent tai leis geriau suprasti vaiką ir jam padėti. Egzistencinėje terapijoje remiamasi tiesioginiu patyrimu, ir tik šio patyrimo pagrindu formuluojamos koncepcijos. Todėl čia taip svarbu yra terapeuto „gyvumas“. Žmogus nepasikeistų asmenybės lygmeniu, jei ne jo nuoseklus, etapiškas patyrimo išgyvenimas. Terapiniai pokyčiai ir problemų sprendimas vyksta tik išgyvenant patyrimą. Pokyčių atsiranda dėl vykstančių čia ir dabar santykių vartimo nauju, besiskiriančiu nuo ankstesnio, realiu gyvenimišku patyrimu. Tai toks išgyvenimo tipas, kurio anksčiau žmogaus gyvenime negalėjo būti ir nebuvo iki šios akimirkos. Taigi žmogiškų santykių efektą galima suprasti kaip naują, besiskiriantį nuo ankstesnio empirinį procesą, kuris tapo galimas dėl santykių tikrumo.

Grįžtant prie klausimo, kaip konsultantės siekimas suprasti Linos subjektyvų pasaulį veikė simptomų mažėjimą, galima išskirti keletą momentų. Siekimas suprasti vertė konsultantę nuolat būti nežinančia ir tuo pat metu atvira naujam žinojimui. Tai tam tikra prasme darė ją lygią su kliente (mergaitė pasimetusi išgyvenimų ir jausmų chaose, konsultantė – hipotezių ir interpretacijų gausoje). Dėl tokio lygiavertiškumo bei pastangų pamatyti reiškinius jos akimis, mergaitė galėjo pasijusti svarbiu konsultantei žmogumi, o tai savo ruožtu skatino užmegzti asmeninio lygmens kontaktą. Tokiame pasitikėjimu grįstame santykiuje buvo įmanomas patyrimo išgyvenimas. Be jokios abejonės galima teigti, jog šis patyrimo išgyvenimas buvo etapiškas. Kiekvienas piešinys, kiekviena istorija yra kupini didžiulio emocinio krūvio, ir kiekvieną iš jų galima vertinti kaip ėjimą vis tolyn. Taip eiti nebūtų įmanoma, jei kiekviename ankstesniame žingsnyje nebūtų įvykęs patyrimo išgyvenimas ir supratimas. Taigi siekimas suprasti lėmė asmeninio lygmens santykį ir etapišką patyrimo išgyvenimo procesą, o tai ir buvo mergaitę sveikti skatinę veiksniai.

Nesunku pastebėti, kad vieni piešiniai ir jų aprašymai labiau „tinka“ vienai paradigmai, kiti – kitai. Turbūt akivaizdu yra ir tai, kad nebūtų buvę įmanoma aprašyti Linos istorijos įvairių teorijų požiūriu, kol ji nesibaigė. Todėl galima sakyti, jog tai patvirtina teiginį, kad teorinės koncepcijos gali gimti tik remiantis tiesioginiu patyrimu. O galimybė aprašyti atvejį per skirtingų teorijų prizmę rodo, kad žmogaus patyrimas yra kur kas įvairiapusiškesnis, nei tai atspindi kuri nors viena teorija. Vaiko simbolinės kalbos priėmimas su visu jos daugiareikšmiškumu, nesusiejant nė su viena ją paaiškinančia hipoteze leidžia sukurti dialoginę – fenomenologinę atmosferą, kurioje abu dalyviai – konsultantė ir vaikas – turi galimybę pasiekti bendrą žinojimą, ben-

drą tiesą, apsaugotą nuo išankstinių įsitikinimų, todėl atsiveria erdvė autentiškiems terapiniams pokyčiams. Pokyčių buvimas įrodo, kad konsultavimo / psichoterapijos metu vyko klientės patyrimo integravimo procesas. Toliau eitų išvada, kad galimybė integruoti patyrimą įmanoma, kai jis tampa suprastas. Jei šis patyrimas suprastas per vaiko simbolinės kalbos išraiškas, duomenys, gauti naudojant simbolinę kalbą, yra patikimi. Apibendrinant norisi teigti, kad „nežinojimo“ nuostata vaikų simbolinės kalbos atžvilgiu bei pasitikėjimas jausminiu patyrimo išgyvenimo kartu su vaiku procesu gali būti vertinami ir kaip psichoterapinės pagalbos („santykių terapija“) strategija, ir kaip įvairių fenomenų tyrimo (fenomenologinio tyrimo) strategija.

LITERATŪRA

Adler A. The problem child. New York: Putnam Caprikorn, 1963.

Allan J. Inscapes of the child's world. Dallas, TX: Spring Publishing, 1988.

Biedermann H. Naujasis simbolių žodynas. Vilnius: Mintis, 2002.

Freud S. Psichoanalizės įvadas. Paskaitos. Vilnius: Vaga, 1999.

Gudaitė G. Asmenybės transformacija sapnuose, pasakose, mituose. Vilnius: Tyto alba, 2001.

Kočiūnas R. Egzistencinė terapija: žmogaus gyvenimo pasaulio tyrinėjimai // Lietuvos psichoterapijos žurnalas. 1998, Nr. 1, p. 35–49.

Kottman T., Johnson V. Adlerian play therapy: A tool for school counselors // Elementary School Guidance and Counseling. 1993, vol. 28, p. 42–51.

Kvale S. Interviews: An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage, 1996.

May R. Man's search for Himself. New York: W. W. Norton, 1967.

O'Connor K., Lee A., Schaefer C. Psychoanalytic psychotherapy with children // The Clinical Psychology Handbook / Ed. by M. Hersen, A. Kadzin, A. Bellack. Elmsford, New York: Pergamon Press, 1983. P. 543–564.

Steinhardt L. Creating the autonomous image through puppet theatre and art therapy. The arts in psychotherapy. Illinois: Charles. C. Thomas, 1989.

Гендлин Ю. Т. Экзистенциализм и эмпирическая психотерапия // Большие проблемы маленьких детей / Под. ред. К. Мустака. Москва: Апрель – пресс, Изд-во Эксмо, 2003. С. 308–370.

Мустакас К. Экзистенциальный момент // Большие проблемы маленьких детей / Под. ред. К. Мустака. Москва: Апрель – пресс, Изд-во Эксмо, 2003. С. 12–21.

Осорина М. В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. Санкт-Петербург: Питер, 1999.

Юнг К. Г. Символическая жизнь. Москва: Когито-Центр, 2003.

THE POSSIBILITIES OF SYMBOLIC LANGUAGE EMPLOYMENT IN CHILDREN CONSULTATION AND PSYCHOTHERAPY

Diana Būtienė

Summary

The article presents a case of psychotherapeutic work with a 7-year-old girl. The origin of the symptoms, their sense and therapeutic result are analysed in order to look at the child's world of fantasies while comparing the approaches of different psychotherapeutic schools such as dynamical, analytical, individual psychology and existential.

According to the psychodynamical theory the girl's present difficulties can be considered to be the reflection of unsolved problems in the previous stages of development which were caused by some urgent events of life. The essence of the problems is a conflict between Id and Superego which reveals itself by inability to tolerate one's own aggressive impulses and express them in a constructive way. Somatic disorders and the fear of death are the expression of autoaggression. The symbolics of drawings can be interpreted as gradual understanding of one's aggression, accepting it and being able to control the process.

As maintained by A. Adler's individual psychology, the girl's "perfect" lifestyle was determined by the aspiration of recognition when the aim is to raise oneself rather than cooperate. The disorders were brought about by the inadequacy between ambitions and real relations. The fear of death can be understood as the expression of the "good girl's" unsuccessful lifestyle with its fictitious aims. The heroes' stories in the drawings can be viewed as transition from well adapted social behaviour to social interest, from raising oneself to cooperation.

On the authority of C. G. Jung's analytical theory, the girl's intrapsychic structure is dominated by Person's archetype while the Child's and Self's archetypes were not as strongly expressed. This disbalance, inequivalent relation between the structures of consciousness and subconsciousness were the inner causes

which brought about these disorders. The fear of death and somatic disorders mean experiencing *im-passe* (one of the stages of transformation), when a person gives up his previous awareness and loses the feeling of his own self. The heroes described and the stories created are the expression of the personality's transformation process in the course of which other relations of Self and Ego were formed which were different in quality.

As claimed by the existential theory, the fear of death is related to the fear of authentic life.

The less a man's life is filled with personal purposes the stronger is the fear of death. The completion of life is inevitability. One can encounter this fact at any age and it is always followed by disturbing happenings. Such experience changes the feeling of one's own self, his inner psychological world and personal relations. This can be the basis of finding oneself which causes growing, renovation of vitality and creativity in daily routine. The girl's therapeutic story can be treated as her search for authenticity and possibilities to create her own life and her refusal to be just a passive onlooker.

Whatever school the psychotherapist or consultant represents, the most important thing is the quality of the contact between the child and the therapist. Its essence lies in understanding the other person. It is a kind of relationship which enables the child to move away from identification with his parents, to have the feeling of being really seen, having relation. It is the moment of revealing oneself, which is only possible in contact with another person, when frankness is mutual. Consequently, the child obtains a new understanding of relations which enables therapeutic changes. The effect of human relations can be understood as a new different empiric process which becomes powerful due to the genuineness of relations.

Gauta 2004 09 01